

مجتبی حسین زاده / کارشناس آموزش

آموزش مجازی

چکیده

دنیای امروز در حال پیش روی به سوی دنیای الکترونیکی است، دنیایی که توانسته است در عرصه های مختلف زندگی بشر نفوذ کند و آن را تحت سیطره خود در آورد.

نفوذ بیش از حد این فن آوری در زندگی انسان، ما را مجبور ساخته که عصر حاضر را عصر ارتباطات بنامیم. گسترش این فن آوری جدید در عرصه هایی همچون تجارت الکترونیک (E-commerce) نشر الکترونیک (E -publishiny) و کتابخانه های دیجیتالی (Dgytal lbrary) و ... مشهود است.

یکی از نهادهای بسیار تاثیر گذار و مهم دوران زندگی انسان نهاد آموزش و پرورش در تمامی مقاطع است.

حال سوال بر سر این است که در شرایطی که بسیاری از نهادها، همگام با این فن آوری پیش میروند و یا سعی در همگام نمودن خویش با این فن آوری دارند، جایگاه نهاد بزرگ آموزش و پرورش به ویژه آموزش عالی در این هرم کجاست؟ و سوال دیگر آنکه آیا می توان همچنان از همان روشهای سنتی آموزش بهره مند گردید یا خیر؟

این مقاله، در ابتدا تعاریفی از آموزش الکترونیکی (E-LEARNIN) آموزش از راه دور (Vistance education) و دانشگاه باز

(Open university) ارایه می‌نماید. سپس اشاره‌ای کوتاه به تاریخچه آموزش الکترونیکی در جهان و ایران می‌نماید و بعد با نگاهی گذرا به پژوهش‌های انجام شده در این عرصه، به بررسی مزایا و معایب و همچنین اجرایی نمودن این فن آوری در ایران می‌پردازد.

مقدمه

در طول تاریخ، بشر، پیوسته مشتاق آموختن و نیازمند آموزش بوده است و در طی این مسیر، سختیهای بسیار را از سر گذرانده و راه‌های گوناگونی را آزموده است. با نگاهی گذرا به صفحات تاریخ می‌توان سیر دگرگونی‌هایی که در نحوه ی آموزش و پرورش علم، در زندگی بشر روی داده است را مشاهده نمود. می‌توان از دانشمندان یکه و تنهایی که با تکیه بر آزمون و خطا، دستاوردهای ارزشمندی را تقدیم بشریت کرده اند به رابطه های مرید و مرشدهی رسید و پس از آن می‌توان به دورانی رسید که انسان برای نخستین بار به مکتب خانه‌ها گام نهاد. به دورانی که عده ای زیادتیر، در زمانی کوتاهتر با پیشرفت های علوم آشنا می شدند و از آن بهره مند می‌گشتند. در ادامه، سیر این روند ما را به عصر کنونی، رهنمون می‌شود. عصری که در سایه آموزش هدفمند برای هر مقطعی از حیات انسانی، آموزشی خاص تعریف شده است.

در این دوران ما به اسامی ای چون آموزش دوره ابتدایی، راهنمایی، دبیرستان، و در پایان به آموزش عالی یا همان دانشگاه بر می‌خوریم. ما می‌دانیم عصری که در آن قرار داریم عصری ثابت و بی‌تحرک نیست. هر چند که انسان در طول حیات خود همیشه در حال تغییر و تحول بوده است. اما تحولات آن دوران را هیچگاه نمی‌توان با تحولات سریع و شتابان، این دوران مقایسه کرد.

در گذشته شاید کمتر کسی فکر می‌کرد فن آوری ارتباطی نوین که در حال رشد بود بتواند جایی برای خود باز کند. همگان این فن آوری را در رده دیگر ابداعات می‌دانستند و وقتی که نظریه پرداز مشهور "مارشال مک لوهان" گفت این ارتباطات نوین می‌تواند جهان را به یک دهکده تبدیل کند کمتر کسی حرف او را باور می‌کرد.

اما دیدیم در مدتی بسیار کمتر از آنچه که دیگر فن آوری‌ها بتواند چهره جهان را دگرگون کند، فن آوری ارتباطی با گسترش رسانه‌های جمعی و ابداع دستگاههایی همانند تلویزیون، کامپیوتر و ماهواره ظرف تنها چند دهه توانستند چهره ی جهان را به کلی دگرگون کنند و این رسانه ها که زمانی در دست عده ای خاص بود اکنون به صنعتی غول پیکر با شاخه‌های بین المللی تبدیل شده است و انسان به ناچار عصر موجود را عصر ارتباطات نامید و این عصر بر تمامی جوانب زندگی بشر تاثیر گذاشته و به نوعی می‌توان گفت

که دیگر انسان نمی‌تواند خود را خارج از این عصر فرض کند.

دنیای ارتباطات شریطی را برای خود فراهم نموده است که دیگر لازم نیست برای برقراری ارتباط گفتگوی عادی یا هر نوعی دیگر از ارتباط با دیگران و یا دیدن شخصی یا انجام دادن کاری مسافتی را طی کند. شما می‌توانید تنها با یک دستگاه رایانه شخصی در منزلتان با دوستانی که در شهر یا قاره دیگری دارید، تماس بگیرید یا اینکه خرید های روزانه تان را از پشت رایانه تان انجام دهید. می‌توان گفت حال که ارتباطات بر تمامی جوانب زندگی انسان تاثیر گذاشته است پس آموزش هم بی‌تاثیر نخواهد بود. می‌توان به جرات گفت در این عصر یکی از مهمترین نهاد اجتماعی که دستخوش تغییرات وسیع شده است همین نهاد آموزش و یادگیری در سطح عمومی و عالی بوده است. این تحول بزرگ ارتباطی باعث شده است که دیگر لازم نباشد فرد برای فراگیری علم به مدرسه یا دانشگاه برود و مانند گذشته پشت میزهای کلاس بنشیند و به طبع آن استادی بیاید و در فاصله زمانی معین آموزش خاصی را به افراد بدهد. باید گفت در این عصر موضوع آموزش همه وقت و هر کجا مطرح است و یا به تعبیری - آموزش مداوم یا ۲۴ ساعته - عصر حاضر دیگر نخواهد توانست روشهای سنتی را برای آموزش بپذیرد. فن آوری اطلاعات این امکان را برای انسان فراهم نموده است تا آموزش متناسب با نیازهای امروز ارائه گردد. گسترش شبکه های اطلاعاتی از جمله اینترنت فرصتهای زیادی را برای بشر فراهم کرده است تا پا به عرصه آموزش الکترونیک و آموزش یا دنیای

مجازی آموزش پا نهد .

■ آموزش الکترونیکی و دانشگاه مجازی

امروزه آموزش مجازی در جهان جایگاه خاص خود را پیدا کرده است و به عنوان یکی از پایه‌های آموزشی در آموزش عالی کشور محسوب می‌شود. کشورهایی که از آموزش مجازی استفاده می‌کنند برای آن اصطلاحات خاصی به کار می‌برند به عنوان مثال در آلمان (frenunternich)، فرانسه (ferstudium) روسیه (aochnyz) و در کشورهای انگلیسی زبان از عبارتهای (Home stud) ، (open learning) استفاده می‌شود. ماهیت آموزش مجازی چیست؟ آموزش الکترونیکی (E-LEARNING) آموزشهایی است

زیر بنای نهاد آموزش و یاد گیری در قرن حاضر متأثر از جامعه صنعتی و ارتباطی است. دانش‌آموختگان نظام آموزش سنتی نمی‌توانند در جامعه اطلاعات، محور

پروژه‌های مطالعاتی

فعالیت‌هایی که در یک دانشگاه سنتی به صورت فردی و چهره به چهره انجام می‌شود در این دانشگاه به صورت سایت ارائه می‌شود. ثبت نام، پرداخت شهریه، توزیع مواد درسی، خدمات کتابخانه‌ای، برگزاری کنفرانسها، اجرای امتحانات، حتی تعامل و گفتگوی دانشجویان با هم و با اساتید به صورت همزمان یا غیر همزمان و در آخر، اعطای مدرک از طریق سایت انجام می‌شود و در تمامی طول این مدت دانشجو به طور فیزیکی، محیطی به نام دانشگاه را از نزدیک تجربه نمی‌کند. پس بر پایه این اصل آموزشهای جدید و دانشگاههایی که این روشها را ارائه می‌کنند از عناوینی همچون دانشگاه مجازی " virtual university "، دانشگاه باز " open university " آموزش از راه دور " vistance education "، آموزش مکاتبه‌ای " Teachiny by correspondiny " استفاده می‌نمایند. در این آموزشها و دانشگاهها می‌توان جدایی زمانی و مکانی دانشجو و استاد، استفاده از شبکه جهانی اینترنت استفاده از رسانه‌های چند منظوره که ارتباط

که با استفاده از ابزارهای الکترونیکی اعم از صوتی، تصویری، رایانه‌ای، شبکه‌ای و ... انجام می‌شود یا به عبارت ساده‌تر آموزش الکترونیکی (E-LEARNING) آموزشی بر پایه فن آوری است و می‌تواند مصداقی برای ایجاد یک دانشگاه مجازی باشد. در دانشگاه‌های مجازی عمدتاً از اینترنت و برنامه‌های مرتبط با آن استفاده می‌شود نحوه عملکرد و ارائه امور آموزشی در این دانشگاه همانند یک دانشگاه سنتی است اما نه با آن شکل و شیوه. بلکه در این دانشگاهها معمولاً از سایت‌های اینترنت استفاده می‌شود، تمامی

دو سویی بین ارائه دهنده و گیرنده برقرار می کنند و ... را مشاهده نمود.

آموزش از راه دور در ایران

در حالی که آموزش از راه دور و روشهای نوین آموزشی در کشورهای اروپایی و آمریکایی در نیمه راه خود بود و به روزهای تکامل خود نزدیک می شد، در ایران هنوز هم از شیوه های سنتی آموزش استفاده می شود. مزمنه های آموزش های مکاتبه ای دورا دور به گوش می رسیده، عمر آموزش های از راه دور در ایران بسیار کوتاه است آموزش از راه دور در کشورمان به جز تجربه کوتاه دانشگاه آزاد قبل از انقلاب و دانشگاه پیام نور با استفاده از شیوه ای از راه دور باز می گردد. این روش با همان شیوه و بسیار محدود در دانشگاه پیام نور ارائه شد تا سالهای پایانی دهه ۷۰ آموزش مجازی در دستور دانشگاه تهران قرار گرفت. بالاخره در سال ۱۳۸۰ سایت آموزش مجازی دانشگاه تهران با ارائه ۹ درس برای دانشجویان روزانه دانشگاه راه اندازی شد و پس از آن وزارت علوم از راه اندازی دانشگاه اینترنتی خبر داد و تعدادی از دانشگاهها هم به راه اندازی دوره های آموزش دروس مجازی اقدام کردند. اگر خواسته باشیم سال ۸۰ را مبدا نوین آموزش از راه دور در نظر بگیریم باید بگوییم که آموزش مجازی و از راه دور در ایران هنوز در حال سپری کردن دوران کودکی خود می باشد.

فلسفه استفاده از روشهای نوین آموزشی

پیشرفت روز افزون تکنولوژی و اطلاعات باعث تغییرات بسیاری در عرصه حیات بشر شده است و این پیشرفت شتابنده تمامی جوانب زندگی انسانی را تحت شعاع خود قرار داده است. آموزش هم یک امر جدا ناپذیر از زندگی انسان نیست. پس این امر هم با دیگر عوامل تحت تاثیر این پیشرفت ها و تحول ها قرار گرفته است روزگار ما عصر تغییر و دگرگونی است. از خصوصیات این تغییرات شتابندگی، فراگیری و تاثیر گذاری است. به عبارت دیگر تکنولوژی جدید بر تمام عرصه های زندگی بشر نافذ و تاثیر گذار است. دنیای امروز با رشد شتابان تکنولوژی های گوناگون روبروست از جمله این تکنولوژی ها ایجاد شبکه های اینترنتی در دنیای ارتباطات است. باید گفت نفوذپذیری و رشد این صنعت در این چند دهه اخیر بسیار سریع بوده و این امر باعث شده که همانطور که اشاره کردیم، عصر حاضر را عصر ارتباطات بنامند. نفوذپذیری و تاثیرگذاری این صنعت با عناوینی چون مساله تجارت الکترونیکی (E-commerce) در حوزه چاپ، مساله نشر الکترونیک (E-publishing)، کتابخانه های دیجیتال (Digital Library) و حتی دولت الکترونیکی (E-Government) به دست آمد. شما خود داوری کنید که شیوه سنتی در جامعه و نهادی که بر مبنای ویژگی های جدید و مدرن قرن خود ساخته شده است چگونه میتواند به حیات خود ادامه دهد زیر

بنای نهاد آموزش و یادگیری در قرن حاضر متأثر از جامعه صنعتی و ارتباطی است. دانش آموختگان نظام آموزش سنتی نمی توانند در جامعه اطلاعات، محور کارایی لازم را داشته باشند. در گذشته آموزش هایی متناسب با شرایط همان عصر ارائه می گردید، ولی در حال حاضر این رویه قابل پذیرش و مورد تایید نیست. امروزه فن آوری های اطلاعات این توان را فراهم کرده است تا هر شخصی بتواند آموزش متناسب با فن را ببیند. زیرا از یک طرف محدودیت های گذشته از بین رفته است و از طرف دیگر اختیاراتی برای همه فراهم شده که بتوانند هر نوع دانش را بدون محدودیت کسب نمایند.

برای آنکه دانش آموختگانی داشته باشیم که کارایی لازم را در جامعه اطلاعاتی داشته باشند باید رویکرد جدیدی نیز نسبت به آموزش و یادگیری داشته باشیم. در این زمینه می توان به نظریه ها و شرایطی که امروزه مطرح است، چون آموزش الکترونیکی، آموزش از راه دور، دانشگاه مجازی و ... بیشتر توجه کنیم و نگذاریم که این فرصت ها از بین بروند چرا که اگر خواسته باشیم با سرعت از این فنون بهره مند گردیم از این قافله عقب خواهیم ماند و شرایط دیگری پا به عرصه خواهد گذاشت. پس برنامه ریزی های آموزشی ما باید به گونه ای باشد که از این فرصتهای جدید به بهترین وجه استفاده نماییم.

مزایا و معایب دانشگاه مجازی و آموزش از راه دور:

توسعه و پیشرفت شبکه های اینترنتی و در قبال آن گسترش پدیده هایی همچون آموزش از راه دور، آموزش الکترونیکی و ایجاد دانشگاه مجازی

مزایا و معایبی را به دنبال خواهد داشت که در این قسمت به این مزایا و معایب اشاره خواهیم کرد .

■ مزایای آموزشی:

- گسترش فرهنگ یاد گیری مستقل
- امکان تطبیق و بهینه سازی کلاس‌ها، تمرینات و مشاوره با نیازهای دانشجو
- انعطاف پذیری در اطلاع و تغییر محتوا
- امکان تدریس همزمان در چند کلاس با یک مدرس
- امکان ذخیره کردن درس و استفاده مکرر از آن، که موجب ارتقاء یاد گیری و بهبود کیفیت می شود .
- امکان استفاده همزمان متن، صدا، تصویر و حرکت به صورت رنگی

پیشرفت روز افزون تکنولوژی و اطلاعات باعث تغییرات بسیاری در عرصه حیات بشر شده است و این پیشرفت شتابنده تمامی جوانب زندگی انسانی را تحت شعاع خود قرار داده است.

■ مزایای غیرآموزشی :

- کمک به حفظ محیط زیست
- کاهش ترافیک
- کاهش آلودگی های هوایی و صوتی
- صرفه جویی در مصرف کالای های نوشتاری

■ معایب :

شاید اولین انتقاد به نحوه ی آموزش از راه دور دانشگاه‌های مجازی دوری از ارتباطات جمعی باشد. چرا که از نقطه نظر منتقدین بدون رودر رویی کامل فیزیکی، دانش پژوهان، فهم آنان از

عکس العمل یکدیگر کاهش یابد .

عدم ارتباط فیزیکی در این نوع آموزش باعث می شود که دانشجویان روحیه ای انزوا طلب پیدا کنند . فضای گسترده اینترنت شاید باعث شود که وسوسه گشت و گذار و جست و جو از یک سایت به سایت دیگر ارجح بر ماهیت، گردد و سبب شود که دانشجویان از موضوع اصلی دور شوند و زمان آنها تلف گردد.

منابع :

مجموعه مقالات اولین دوره همایش ملی توسعه دانشگاه مجازی - دانشگاه پیام نور کاشان
مجموعه مقالات اولین سمینار تخصصی آموزش از راه دور تهران : انتشارات پیام نور
مقالات استخراج شده از اینترنت